

Funkce umění – slovníkové heslo

Funkce umění (FU) se odvíjí od uspokojování společenských potřeb, například funkce vzdělávací, reprezentativní, zábavná atp. Mění se v závislosti na společenském postavení a s vývojem a strukturou společnosti.

V Antice byla FU výchovná, podporovala ctnost a morálnost. Do 18. století určovala FU objednávka, respektive očekávání občanské veřejnosti. Z umění se stalo, prostřednictvím trhu zboží, vzrůstala tendence angažovaného umění (kritika morálky, politické nebo sociální situace apod.). V 19. století v době národního státu je FU součástí vzdělávacího systému, má za cíl povzbudit národního ducha (např.: národní literatura).

Marx viděl FU jako způsob ideové proklamace, a prostředek stabilizace společenských poměrů. V době masové kultury má umění funkci kompenzační, „útek“ od pokroku a byrokratického a dobového nátlaku.

Dále má umění funkce, společenské, například výchovná, ideologická, náboženská, etická, informační, komunikační atd. Sociálně integrační, to znamená, že tvoří sociální vrstvy, skupiny... Na druhou stranu máme funkci diferenciací, díky této vznikají například subkultury.

Podle Mukařovského je FU mnohofunkční však s převahou funkce estetické, nemá žádný určitý cíl a mění se v čase.

Funkce výtvarného umění ve středověku

V úvodu práce si definujeme pojmy, o kterých budeme hovořit. Pro naše účely si začátek středověku stanovíme do 9. století, přesněji doby karolínské renesance. V té době již můžeme hovořit o středověkých strukturách společnosti. Za čas konce středověku nám poslouží přelom 15. a 16. století, kdy se renesance dostala do zaalpských zemí. Co se týče geografického vymezení, budeme se pohybovat převážně po střední a západní Evropě. Za výtvarné umění budeme považovat nástěnnou malbu, knižní iluminaci, deskové malířství, grafiku a kresbu, které se k řemeslu připojily až v 15. století.

Podobu středověkého umění utvářel hlavně koncept objednávaného umění. Slovem autor se původně označoval objednavatele, donátor, nikoli samotný umělec, myšleno řemeslník. Dále zde byla ještě třetí osoba, tak zvaný konceptor, který byl zapotřebí v případě,

že nedostatek vzdělání či intelektuální invence objednavateli nepostačovala ke stvoření plné koncepce díla.

Dále pak umění ovlivňovala i jeho cílová skupina. Nejen forma, barevnost, námět, ale především obsah byl přizpůsobován tomu, že každá sociální vrstva měla výrazně odlišné intelektuální schopnosti potřebné k dešifraci díla. To znamená, že pro vysokou vrstvu kleriků a členů dvora byla díla více symbolická, oproti názorným výpravným scénám určeným pro venkovské obyvatelstvo. Přesnou funkci díla se však dnes už můžeme jen domnívat, jelikož středověké umění nebylo koncipováno jako dílo fungující samo o sobě, ale jako součást širokého konceptu. Určovalo svůj vlastní význam ve spolupráci se svým prostředím. A jelikož nám nebyly dochovány celky, ale pouze jejich fragmenty, můžeme o jejich významu spekulovat.

Z počátku se, co se hlavně sakrálního umění týče, jednalo o volnou nápodobu děl. V 15. století se ale začínají objevovat repliky, ty však nevznikaly jako důkaz estetické náklonnosti, ale jako manifestace společensko-náboženských poměrů (Bártlová, 2003). Do té doby se repliky nevyskytovaly, a to hlavně z obav před „magickým působením“ přesné kopie. S replikami přišli první mechanické multiplikace a grafika, ty se snadno šířily a sloužily jako předloha.

Nejplodnějším místem pro intenzivní rozvoj umění byly královské dvory, zároveň zde bylo i nejvíce prostoru a možností pro inovativní přístupy. Dvorský umělec byl ve většině případů vybrán z řad městských cechovních řemeslníků a získal tím vysoký společenský status. Příhodné podmínky pro uplatnění se zde vyskytovaly hlavně díky tomu, že publikem byla vzdělaná elita národa, povětšinou i dobře finančně zajištěná. Zároveň to byla i ta vrstva, která byla objednavatelem umění pro nejpočetnější venkovské obyvatelstvo. Díla však nesloužila primárně jako didaktický prostředek, ale především jako prostředek pro demonstraci nadvlády panovníka nebo panovnického rodu, vladařské prezentace nebo jako cesta k propagaci státoporných idejí.

Proto se šlechta snažila přiblížit se ve svém uměleckém vyžití co nejvíce královskému dvoru. Nedisponovala ale svými privilegovanými řemeslníky, buďto si zvala dvorské řemeslníky, nebo si díla kupovala od klášterů či městských cechů. Jednalo se především o profánní předměty, například výtvarně zpracované tepelné izolace, textilie, výzbroj, výstroj a podobně. Většina těchto předmětů nebyla dochována.

Třinácté století s sebou přineslo rozkvět městských struktur, především pak svobodná města, i díky obchodu se vzdálenými místy, disponovala řadou uměleckých dílen, což automaticky přispívalo k rozvoji řemesla. Městský divák leč světský disponoval základní

gramotností oproti tomu venkovskému. Jednalo se tedy opět především o předměty běžné denní potřeby, které nesly společenskou a reprezentativní funkci. Přestože městské prostředí působilo velmi pozitivně na umělecký posun, bylo to právě měšťanstvo, které se ve 14. a 15. století ubíhalo ke konzervatismu a retrospektivitě.

Nejbohatěji zastoupenou byla nigramotná, nepřivilegovaná venkovská vrstva. Ta si samozřejmě díla neobjednávala sama, objednavatelem jí byl movitý donátor. Jeho snaha však nebyla esteticky obohatit nejchudší pracující vrstvu, ale použít umění jako nástroj ideového ovládnutí a způsob projevení sociální nadřazenosti. V neposlední řadě taky jako nástroj k šíření křesťanského programu. Takto směřované umění se vyskytovalo především jako exteriérová výzdoba kostelů a chrámů, hlavně v podobě monumentálního sochařství, nebo jako veřejně přístupné nástěnné malby. Podstatná byla srozumitelnost, názornost a příběhovitost.

Specifickou vrstvou pak byl klérus. Byl si sám sobě, většinou, objednavatel, konceptorem, řemeslníkem i divákem. Vysoká míra vzdělanosti zde dovoľovala koncipovat složité ikonografické programy, které se nám nejlépe dochovaly hlavně v podobě bohatě iluminovaných rukopisů. Funkce iluminací zde nebyla pouze estetická, ale sloužila jako imaginativní doplnění textu a napomáhala při orientaci v textu a při výkladu.

Výtvarné umění v době středověku mělo mnoho podob a funkcí, ta nejpodstatnější však byla demonstrace společenských a náboženských preferencí a upevňování panovnických struktur. Funkce didaktická obrozující nebohou nigramotnou většinou o křesťanské ideje byla spíše druhořadá a přikrášlená romantismem přelomu osmnáctého a devatenáctého století. Vzhledem k tomu, že se nám středověká díla dochovala spíše jako fragmenty původních konceptů a vizí, můžeme o jejich společenské funkci stále živě diskutovat.

Seznam použité literatury

1. BARTLOVÁ, Milena. *Průvodce studiem dějin středověkého výtvarného umění*. Brno: Filosofická fakulta Masarykovy university, 2004. 150 s. učební texty SDU FF MU. ISBN 80-210-3296-0.
2. BARTLOVÁ, Milena. *Poctivé obrazy: deskové malířství v Čechách a na Moravě, 1400-1460*. Milena Bartlová. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. 494 s. ISBN 8072033654.
3. NOVÁK, Antonín. *Vědomí středověku*. Praha: Mladá fronta, 2007. 325 s. ISBN 80-204-1487-8
4. HENCKMANN, Wolfhart. - LOTTER, Konrad. *Estetický slovník*. Wolfhart Henckmann, Konrad Lotter. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1995. 229 s. ISBN 8020504788.